

Wijnand Scheerens & schoon schip

1960-1970

Jos van der Lans (1954) is cultuurpsycholoog en publicist. Van zijn hand verscheen een groot aantal publicaties over de publieke sector. Hij is initiatiefnemer van de Canon sociaal werk, en co-auteur van de Canon volkshuisvesting. Op het terrein van de volkshuisvesting schreef hij eerder *Het rode geluk. Een geschiedenis van de Algemene Woningbouwvereniging*.
Zie ook: www.josvdlans.nl.

© Jos van der Lans/De Key – 2018

Woonstichting de Key
Postbus 2643
1000 CP Amsterdam
020-6214333
www.dekey.nl

In 1959 treedt Wijnand Scheerens toe tot het bestuur van de Bouwmaatschappij. Hij heeft zich op dringend verzoek van een aantal personeelsleden op het nippertje kandidaat gesteld. Hij is gepokt en gemazeld in de volkshuisvesting en heeft geen besmet verleden in de Bouwmaatschappij. Met veel moeite slaagt hij erin de rust te doen weerkomen en de Bouwmaatschappij weer aan het bouwen te krijgen, al moet hij daar wel het nodige ritselwerk voor verrichten. Als de Bouwmaatschappij in 1968 haar eeuwfeest viert lijkt de vereniging krachtiger dan ooit. Maar schijn bedriegt.

1960 - 1970

5

Wijnand Scheerens & schoon schip

5

Wijnand Scheerens werd in 1912 in Gouda geboren. Hij was het middelste kind in een Nederlands-Hervormd gezin met drie kinderen. Zijn vader was typograaf. Hij doorliep de lagere school, maar werd geacht daarna snel te gaan werken. Wel haalde hij nog verschillende boekhouddiploma's. Hij werd eind jaren twintig aangenomen op de administratie van de Goudse Machinale Garensponnerij, een bedrijf waar van vlas en hennep garen werd gemaakt voor de fabricage van touw. Het bedrijf was in handen van Frederik Hendrik Sixma, een bekende notabele in Gouda. Met hem ontwikkelde de jonge en ambitieuze Wijnand een hechte band.

Op de Garensponnerij ontmoette hij zijn latere vrouw, de drie jaar jongere Janny van Leeuwen. Zij werkte er op de wasserij. Beiden waren in de jaren dertig actief in de drankbestrijdingsbeweging, nu een wat vergeten of zelfs oubollig klinkende beweging maar tot ver in de twintigste eeuw een omvangrijke maatschappelijke organisatie met een netwerk van contacten door het hele land. De beweging bestreed niet alleen 'den alcohol', maar bood de leden ook een hecht sociaal milieu.

Scheerens sloot zich aan bij de christelijke geheelonthoudersvereniging De Schakel, waar hij al snel een van de toonaangevende leden werd. In een verslag in het *Leidsch Dagblad* uit 1934 staat te lezen dat hij zestig 'Schakelaars' uit Rotterdam, Gouda, Den Haag en Scheveningen bijeengebracht heeft in een fietstocht naar Leiden, waar na het zingen van verschillende strijdlieden op de Kaasmarkt door hem een toespraak werd gehouden over de gevaren van alcohol. Het meeste geld aan drank, zo liet hij zijn gehoor weten, wordt uitgegeven door 'matige drinkers' en laten dat nu nogal eens christenen zijn. 'Laten de christenen toch een voorbeeld worden voor de zwakkeren en geheelonthouding beschouwen als naastenliefde,' aldus de dan 22-jarige Scheerens.

De drankbestrijdingsorganisatie is zijn eerste leerschool voor publieke spreekvaardigheden. Hij steekt daar het nodige op wat in zijn latere leven nog goed van pas zou komen. Na een lange verlovingstijd

Voorzitter Wijnand Scheerens opent in 1968 na een verbouwing het kantoor van de Bouwmaatschappij / Onze Woning aan de Mesdagstraat in Amsterdam-Zuid.

trouwen Wijnand Scheerens en Janny van Leeuwen op 4 februari 1942. De oorlog woedt inmiddels in volle hevigheid. Zijn baas Frederik Hendrik Sixma en diens zoon Klaas Sixma zijn in Gouda betrokken geraakt bij het verzet. Zoon Klaas heeft een Joodse onderduiker in zijn huis verstoppt. Met hem loopt het dramatisch af. Tijdens de jaarwisseling van 1943/1944 doen de Duitsers een inval in de woning van zijn vader Frederik. Klaas, zijn zwangere echtgenote en zijn dochttertje zijn op dat moment aanwezig om de jaarwisseling te vieren. Klaas wordt gearresteerd en naar Amersfoort getransporteerd. Hij weet te ontsnappen, wordt echter opnieuw opgepakt en uiteindelijk op 30 augustus 1944 door de Duitsers samen met 21 anderen geëxecuteerd.

In de oorlogsjaren is Wijnand een belangrijke steun- en toeverlaat van zijn baas Frederik Hendrik Sixma. Hij en zijn vrouw Janny spelen geen actieve rol in het verzet, maar hebben wel in het huis waar zij na hun huwelijk zijn gaan wonen een tijd lang een Joodse vriendin laten onderduiken. Als in het uitgebreide netwerk van Sixma na de oorlog de vraag opduikt of men betrouwbare en goede mensen weet die bij het ministerie van Wederopbouw aan de slag kunnen om het land van de oorlogsschade te herstellen, noemt hij meteen de naam van Wijnand Scheerens.

WEDEROPBOUW-AMBTENAAR

Zo treedt de 33-jarige Wijnand Scheerens, inmiddels vader van een zoon, in dienst als rijksambtenaar bij het ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting. Hij ondergaat bij het ministerie een effectieve leerschool vastgoed en volkshuisvesting. Zo reist hij als ambtenaar niet lang na de bevrijding naar de zuidelijke Nederlanden, waar dan al bijna een jaar aan de wederopbouw wordt gewerkt. Daar regelt hij met aannemers de bijdrage van de rijksoverheid aan de financiering van herstel- en herbouwwerkzaamheden. Niet veel later is hij verantwoordelijk voor de herbouw van de gebouwen aan de kustlijn rondom Katwijk aan Zee, een gebied waar voor de aanleg van een verdedigingslinie woningen door de Duitsers zijn gesloopt. Oude eigenaren kregen 'herbouwplichten' toebedeeld, terwijl zij elders inmiddels al passende huisvesting hadden gevonden. Dat viel dus niet bij iedereen in goede aarde, aan Scheerens de taak het gemor van de Katwijkenaars in goede banen te leiden. Zijn frequente aanwezigheid in het vissersdorp leidt ertoe dat het echtpaar Scheerens-Van Leeuwen besluit om zich in Katwijk te vestigen.

Scheerens' talent wordt op het departement al snel ontdekt en hij dringt door tot de binnenkring van de minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting, van wie hij min of meer de rechterhand wordt. Hij bereidt toespraken voor, zet deze op papier en organiseert de voorlichting vanuit het ministerie over de wederopbouw, in deze eerste onzekere naoorlogse jaren een cruciale taak. In zekere

Joris in 't Veld was tussen 1948 en 1952 namens de PvdA minister van Volkshuisvesting en Wederopbouw.

zin staat hij zo aan de wieg van wat in de jaren daarna onder officiële vlag van 'overheidsvoorlichting' zou gaan varen.

Veel van de bewindslieden met wie hij werkt, met name mr. J. In 't Veld die tot 1952 minister is, zijn van PvdA-huize. Ondanks het wrange decor van een door oorlog verzwakt land zijn het de hoogtijdagen van de sociaaldemocratie. Hun bestuurders zijn ideologisch bevlogen en doortastende aanpakkers met een groot geloof in de maakbaarheid van de samenleving. Het is een aanpak die Scheerens aanspreekt. Ook de doorbraakgedachte die leidde tot de oprichting van de PvdA en waarin de partij wilde ontsnappen aan de oude tegenstellingen tussen de zuilen, sprak de hervormde Scheerens tot de verbeelding. Hij sluit zich snel na de oprichting in februari 1946 aan bij de PvdA, wordt in Katwijk gemeenteraadslid en tijdens de visserijstaking van 1948 spreekt partijleider Drees vanuit het keukenraam van huize Scheerens in Katwijk de stakende vissers toe.

NWR EN BEJAARDENHUISVESTING

In die eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog heerst er nog het optimisme dat de wederopbouw niet al te lang zal duren. Er staat een ambitieuze planning op papier waarin er vanuit gegaan wordt dat het in 1958 wel over zal zijn met de woningnood. De wederopbouw is, kortom, een eindige zaak. Dat realiseert men zich op het ministerie terdege: er is nu even veel te doen, maar straks minder. Daar overheerst de mentaliteit dat als je de kans krijgt om in de samenleving een plek te vinden, je die meteen moet aangrijpen. Ook Wijnand Scheerens, inmiddels vader van drie kinderen, zint op die mogelijkheid.

In 1949 doet zich een kans voor als bij de Nationale Woningraad (NWR), de landelijke koepel van voornamelijk niet-confessionele woningcorporaties, de positie van secretaris vrijkomt. Opnieuw klimt de Goudse verzetsman Sixma voor hem in de pen om de corporatiebestuurders te verzekeren dat Scheerens een uiterst betrouwbare kracht is op wiens gedrag tijdens de oorlog niets was aan te merken. Maar Scheerens beschikt inmiddels op eigen kracht ook over goede papieren. Hij kent het veld, de belangrijke spelers daarbinnen en de *ins & outs* van de partij waarmee de NWR het vaakst aan tafel zit: het ministerie van Volkshuisvesting en Wederopbouw. In de zomer van 1949 volgt zijn benoeming. Hij is de eerste NWR-secretaris die niet uit de sfeer van woningbouwverenigingen wordt gerekruteerd. Volkshuisvestingshistoricus Beekers ziet dat als het eerste teken dat de macht in volkshuisvestingsland verschuift van hardwerkende bestuurders naar betaalde professionals.¹

Een van de eerste kwesties waar Scheerens in deze functie zijn tanden in zet, is de problematiek van de bejaardenhuisvesting. Het ouderenvraagstuk is na de oorlog, vooral door toedoen van de sociaaldemocraten, steeds meer in de politieke belangstelling komen te

staan. Al in 1947 is minister van Sociale Zaken Willem Drees met zijn eerste pensioenwet gekomen, een noodwet die ouderen een eerste perspectief biedt op financiële zekerheid en die in 1957 vervangen zal worden door de AOW, wat in de volksmond al snel het 'trekken van Drees' genoemd wordt. In het kielzog daarvan wint de overtuiging terrein dat adequate huisvesting voor bejaarden ook een bijdrage kan leveren aan de oplossing van de woningnood. Elke bejaarde die in een nieuwe woonvoorziening wordt ondergebracht, maakt immers ergens in het land ruimte voor een jong gezin, zo is de redenering.

In 1949 leidt deze aandacht tot een opmerkelijk initiatief van een aantal Amsterdamse prominenten die menen dat er nu echt ook wat gedaan moet worden. Sommigen van hen zien hun ouders wegwijnen in troosteloze omstandigheden.² Zij vormen een initiatiefcomité. Een van de leden, Jaap van Praag, voorzitter van het Humanistisch Verbond, krijgt in een gesprek met minister J. In 't Veld de tip om Scheerens in het comité op te nemen: 'een vooraanstaand man in de Nationale Woningraad'. In een brief aan zijn mede-initiatiefnemers schrijft hij: 'Bovendien zou ik willen adviseren terstond (dubbel onderstreept, *JvdL*) contact met de heer Scheerens op te nemen, aangezien ik de indruk heb, dat hij voor ons een buitengewoon belangrijke figuur kan zijn.'

Dat blijkt een gouden greep. Scheerens vormt het initiatief om tot de oprichting, in 1950, van de Nederlandse Centrale Huisvesting Bejaarden (NCHB). Zijn naam prijkt op de oprichtingsstatuten. De NCHB stelt zich tot doel om hulp en advies te geven aan gemeenten die in bejaardenhuisvesting willen voorzien. Voor de bureauwerkzaamheden trekt de NCHB aanvankelijk in bij het kantoor van de Nationale Woningraad in Amsterdam. In 1954 krijgt de NCHB een eigen bescheiden kantoororganisatie in de hoofdstad, maar Wijnand Scheerens blijft er nauw bij betrokken. De NCHB is zijn 'ding', vanaf 1956 functioneert hij als 'gedelegeerd bestuurder'.

Vanaf het midden van de jaren vijftig gaat de organisatie ook veel meer dan alleen de gemeenten van advies dienen. De NCHB begint dan zelf projecten te ontwikkelen. De Centrale ontpopt zich als bouwer, die vervolgens lokale partijen zoekt om de exploitatie van de bejaardenoorden te realiseren. In 1956 wordt in Zandvoort het eerste moderne complex 'Huis in de duinen' opgeleverd (architect Van Tijen & Boom). Daarna gaat het snel, vooral als in 1961 de Wet op de bejaardenoorden in werking treedt. De dubbelfunctie bij NWR en NCBH die Scheerens uitoefent, is dan eigenlijk niet meer vol te houden. Op 1 januari 1963 stapt hij definitief over naar de functie van directeur van de NCHB, een functie die hij tot zijn pensioen in 1977 zal uitoefenen. Onder zijn leiding is Nederland dan vele honderden bejaardenoorden, verzorgingshuizen en verpleeghuizen rijker. Ze vormen het uitgebreide assortiment aan vastgoed dat vandaag de

Het gezin-Scheerens in de jaren vijftig aan het ontbijt in hun woning aan de Weesperzijde.

dag (en na de nodige fusies in de jaren negentig) wordt beheerd door Woonzorg Nederland, op het terrein van wonen & zorg met voorsprong de grootste woningcorporatie van het land.

LID VAN DE BOUWMAATSCHAPPIJ

Het gezin Scheerens verhuist na vaders benoeming bij de NWR van Katwijk aan Zee naar Amsterdam. Hun jongste twee kinderen worden in 1952 en 1953 in de hoofdstad geboren, waarna het gezin Scheerens met vijf kinderen compleet is. De familie komt de hoofdstad binnen op basis van een speciale regeling waarbij rijksambtenaren (of daarmee vergelijkbare beroepen) voorrang krijgen in de toewijzing van woningen. Die regeling dateert al van voor de oorlog, maar is ook daarna nog van kracht en Scheerens maakt daar dankbaar gebruik van. Ze krijgen een nieuwe woning toegewezen aan de Weesperzijde, nr. 159, het eerste complex dat Onze Woning (dankzij de inspanningen van voorzitter Jaap de Roos) na de oorlog van de grond tilde. Daarmee is Scheerens automatisch lid van de Bouwmaatschappij.

Scheerens is inmiddels ook binnen de PvdA iemand met aanzien geworden. Hij behoort tot de partijprominenten op het terrein van de volkshuisvesting. In maart 1954 wordt hij namens de PvdA in de gemeenteraad van Amsterdam gekozen, waar hij op 12 mei zijn eerste speech houdt over de bouw van het Willem Drees-huis, een van de eerste Amsterdamse bejaardenhuizen, dat uiteindelijk in 1957 zijn deuren zou openen. Scheerens moet bij die gelegenheid spitsroeden lopen, omdat zowel de communistische als de christelijke raadsleden fel te hoop lopen tegen een bejaardenoord alleen voor oudere sociaaldemocratische gezindten. Scheerens ontkent bij hoog en bij laag dat dit het geval zal zijn.³

Zijn raadslidmaatschap maakt hem ook nog eens een ingewijde in de Amsterdamse politiek. Als secretaris van de Nationale Woningraad is hij bovendien goed op de hoogte van alle perikelen in de wereld van de sociale volkshuisvesting. Ruzies en problemen gaan razendsnel rond in de verenigingsraad, waar de voorzitters van woningcorporaties in een vaste regelmaat bijeenkomen. Voor 'zijn' Bouwmaatschappij, waarvan hij een woning huurt, heeft hij natuurlijk een meer dan gemiddelde belangstelling. Hij treedt in 1955 een keer op voor de Ledenraad om een inleiding te verzorgen over wat er allemaal speelt bij woningcorporaties. Hij schrijft als secretaris van de nwr een brief aan een landgoedeigenaar bij Egmond aan Zee om het verzoek van het personeel van de Bouwmaatschappij te ondersteunen om voor de medewerkers twee vakantiewoningen op zijn terrein te mogen plaatsen. Hij correspondeert met Onze Woning, die als toegelaten instelling formeel lid is van de nwr, als zij het niet eens zijn met een besluit van de nwr. Hij weet, kortom, wat voor vlees er in de kuip zit. Ook dat het rommelt, knarst en piept in de verhouding tussen bestuur en Ledenraad. Dat weten eigenlijk alle ingewijden in Amsterdam. Hij weet dat het speelt, maar heeft er als secretaris van de nwr en gemeenteraadslid, waarvoor hij in 1958 opnieuw gekozen wordt, geen directe bemoeienis mee.

EEN TELEFOONTJE NAAR MAASTRICHT

Naast zijn woning aan de Weesperzijde is eind jaren vijftig een werkruimte ingericht van waaruit onderhoudswerklieden van de Bouwmaatschappij hun werk doen in de buurt. Er ontstaat tussen de werkmannen en Janny Scheerens-van Leeuwen een vertrouwelijke band. Moeder Scheerens voorziet de mannen regelmatig van koffie en knoopt dan even een praatje aan. Steeds vaker gaat dat over de toestanden binnen de vereniging. De klachten van de Ledenraad over de werklieden, de toestand met hoofdopzichter Van Seijst die zijn werk niet aan kan, het plotselinge vertrek van voorzitter Jaap de Roos, over wie de vreemdste geruchten de ronde doen, de chaos die daarna ontstond tussen bestuur en Ledenraad. Het is verschrikkelijk, vertellen ze.

Dan ontstaat het idee om Scheerens te vragen of hij niet tot het bestuur kan toetreden. Hij lijkt de aangewezen man om schoon schip te kunnen maken. Hij heeft in de Bouwmaatschappij geen besmet verleden. Hij hoort niet bij een van de sinds de Tweede Wereldoorlog met elkaar rivaliserende sentimenten en groepen. Bovendien is hij meer dan deskundig op het terrein van de volkshuisvesting en ook nog eens lid van de Bouwmaatschappij. En: hij staat zijn mannetje, precies wat nodig is.

Een paar medewerkers trekken tijdens het koffiedrinken met mevrouw Scheerens de stoute schoenen aan en vragen haar: zou uw man niet willen toetreden tot ons bestuur, is dat niks voor hem? Probleem is wel, zo voegen ze er direct aan toe, dat er snel een besluit moet worden genomen, want voor twaalf uur 's avonds moet zijn door vijftien leden ondersteunde bereidverklaring dat hij lid wil worden van de Ledenraad (voorwaarde voor een bestuurslidmaatschap) ondertekend en wel zijn ingeleverd op het kantoor van de Bouwmaatschappij aan de Mesdagstraat.

Dat is een serieus probleem. Wijnand Scheerens is namelijk niet in de stad. Hij is aan het werk voor de Nationale Woningraad, niet in Amsterdam, maar op locatie en die is toevallig deze dag aan het totale uiteinde van het land: Maastricht. Janny Scheerens zegt echter toe dat ze haar best zal gaan doen om hem te bereiken. Ze pakt de telefoon en kijkt of ze hem ergens uit een vergadering kan halen. 'Ja, het is heel dringend.' En warempel, het lukt. Ze krijgt hem aan de lijn en legt hem de vraag van de werklieden van de Bouwmaatschappij voor.

Het verzoek kietelt zijn ijdelheid. Hij weet waar het om gaat, de Bouwmaatschappij is samen met Onze Woning een hoofdrolspeler op de Amsterdamse woningmarkt. Hij kent de verhalen. Hij kent ook de meeste andere Amsterdamse spelers uit de vergaderingen van de Nationale Woningraad. Hij weet hoe de hazen lopen en dat het intern een chaos is schrikt hem totaal niet af. Hij kent zichzelf, hij is inmiddels 47 jaar, en hij dicht zichzelf voldoende leidinggevende kwaliteiten toe om dit varkentje te wassen. Dus hij zegt ja door de telefoon. 'Ik doe het.'

Daarvoor moet hij zich wel met gezwinde spoed naar de hoofdstad reppen. Scheerens is deze dag niet met zijn auto, maar met de trein en hij spreekt met de mannen van de Bouwmaatschappij af dat ze hem op het Amstelstation opwachten om hem aldaar de juiste papieren te laten ondertekenen die ze dan – als alles mee zit – nog op tijd bij de Bouwmaatschappij kunnen inleveren. En zo gaat het. Vlak voor het verstrijken van de termijn wordt zijn kandidaatstelling op de Mesdagstraat bezorgd.⁴

MIDDEN IN EEN WESPENNEST

Zo wordt Wijnand Scheerens in december 1959 in de Ledenraad gekozen en door de Ledenraad vervolgens onmiddellijk in het zeven-

Janny Scheerens-van Leeuwen belt op aandrang van medewerkers van de Bouwmaatschappij in september 1959 haar man Wijnand op met de vraag of hij niet tot het bestuur wil toetreden.

koppige bestuur benoemd, overigens samen met ir. G.Th. van Weely, het eeuwig kritische Ledenraad-lid met een lange voorgeschiedenis die teruggaat tot de Tweede Wereldoorlog (zie hoofdstuk 4). Om zijn verkiezing mogelijk te maken heeft Scheerens zich inmiddels teruggetrokken als lid van de gemeenteraad, omdat die politieke functie niet te verenigen is met het bestuurslidmaatschap. Voor zijn verkiezing was wel een actie van het personeel nodig dat – tot ergernis van zittende bestuurs- en Ledenraadsleden die dit zeer ongepast vonden – publiekelijk campagne voor hem voerde. Maar Scheerens weet de weerstand tegen zijn persoon al in de eerste bestuursvergadering te overwinnen. Waar zijn collega-bestuurders nog verstrikt zijn in intriges, personeelsruzies, procedures en oud zeer, valt het nieuwe bestuurslid meteen op door zijn nuchtere blik en zakelijke analyses over wat er moet gebeuren.

Scheerens laat keer op keer weten het hoofdstuk van het verleden te willen sluiten; hij heeft er niets mee en de Bouwmaatschappij moet verder. Maar thuis zal hij in deze periode regelmatig tegen zijn vrouw de verzuchting hebben geslaakt dat het misschien beter was geweest als hij die dag in september 1959 niet telefonisch bereikbaar was geweest. Hij is in een wespennest beland: onenigheid in het dagelijks bestuur, een opvliegende chef de bureau (Haye Dijkstra), een incapabele hoofdopzichter (De Vos), non-coöperatieve schildersbazen, loodgietersbazen en andere voormannen, ruziënde personeelsleden die actie voeren tegen het bestuur, afwezigheid van werkplanningen, muitende en zelfs personeelsleden bespionerende Ledenraadsleden, sluimerende politieke tegenstellingen en een onmachtige voorzitter Schulp die eraan onderdoor dreigt te gaan.⁵

Met de moed der wanhoop probeert Scheerens in de loop van 1960 het zwalkende schip als lid van het algemeen bestuur op koers te brengen. Daarmee manoeuvreert hij zichzelf in de positie van de enige persoon die een schipbreuk kan voorkomen. Iedere andere bestuurder en commissaris is inmiddels verstrikt geraakt in het web van intriges. Scheerens staat daarbuiten. Er is in de bestuurlijke bovenlaag niemand van zijn kaliber. Als de chaos met de dag groter wordt, oefenen een paar bestuursleden en commissarissen druk op hem uit om zich kandidaat te stellen voor het voorzitterschap. Hij stemt toe, en in november 1960 kiest de Ledenraad hem als voorzitter van het bestuur en volgt hij Schulp op, die na het gedwongen vertrek van De Roos tegen wil en dank voorzitter was geworden. Opgelucht overhandigde Schulp de voorzittershamer aan de hoop-in-bange-dagen Scheerens, en keerde hij – op nadrukkelijk verzoek van Scheerens – terug op de post die hij voor zijn voorzitterschap met veel waardering had bekleed: de functie van penningmeester.

BOUWEN IN BUITENVELDERT

Scheerens deed vervolgens wat de werkmannen van de Weesperzijde 160 op die memorabele dag in september 1959 van hem verwacht hadden: hij maakte schoon schip. Nog voordat hij voorzitter werd had hij er in het bestuur op aangedrongen dat de organisatie moest worden doorgelicht. Hij introduceerde vervolgens de afdeling Organisatievoorlichting van de Rijksnijverheidsdienst om eens goed naar de Bouwmaatschappij te kijken. Dat was nieuw en modern; het idee om externen de organisatie te laten doorlichten was binnen de Bouwmaatschappij niet eerder opgekomen.

Het rapport dat daarop volgde loog er niet om. In een goede organisatie, zo liet de rijksonderzoeker weten, weten mensen hun plaats. Ze weten wie er boven en wie er onder hen staat. Welnu, in de Bouwmaatschappij heeft men geen idee wie dat precies zijn. Er is eigenlijk niet of nauwelijks leiding, het onderhoudswerk wordt niet planmatig opgepakt. Het advies luidde derhalve om een soort directeur of algemeen secretaris aan te stellen. Dat werd Jan Rappange, vanaf 1 april 1960 al in dienst als hoofd boekhouding. Hij werd aangesteld als chef de bureau en ontwikkelde zich tot de rechterhand van Scheerens. Samen slaagden ze er met kordate hand in de organisatie in een professioneel gareel te krijgen.

Scheerens nam zich voor een middag per week op het kantoor aanwezig te zijn, juist ook om het vertrouwen van het personeel te winnen. En hij wilde de Bouwmaatschappij weer aan het bouwen krijgen. Nog voordat hij als voorzitter werd gekozen had hij al een plan op tafel gelegd, gebruikmakend van de nieuwe premieregelingen, voor particuliere woningbouw. Intern probeert hij de verhoudingen naar zijn hand te zetten door in maart 1961 in het ledenblad *Onze Woning* openlijk de aanval te kiezen tegen de leden van de Ledenraad die oppositie voeren 'omwille van de oppositie'. Wat helpt is dat hij de altijd zo recalcitrante ir. Van Weely inmiddels als bestuurslid aan zijn zijde weet, wat een forse dosis venijn scheelt in de vergaderingen met de Ledenraad. Hij laat een gezagsondermijnd dagelijks bestuurslid (secretaris Vos) ontslaan door de Raad van Commissarissen. En hij begint de procedure op grond waarvan Ledenraadsleden (Van der Kogel) en gewone leden (de heren Hammer en Bergen) die openlijk het belang van de vereniging schaden, geroyeerd kunnen worden.⁶ Het betreffende artikel was na de oorlog gebruikt om NSB-leden en -personeelsleden te royeren, maar sindsdien niet meer van stal gehaald. Zodra Scheerens daartoe een ruime meerderheid van de Ledenraad achter zich wist, aarzelde hij niet om het toe te passen.

Hij moet wel een paar momenten in deze geschiedenis hardop toegeven dat hij de hardnekkigheid van de oppositie heeft onderschat. Mensen die het veld moeten ruimen, blijven via ledenvergaderingen en op andere momenten hun beschuldigingen uiten en

deinzen er niet voor terug om zich opnieuw kandidaat te stellen, waarbij de geringe belangstelling voor bijvoorbeeld het lidmaatschap van de Ledenraad de kans groot maakt dat ze opnieuw het strijdtoneel kunnen betreden. Eind 1961 en begin 1962 moet Scheerens nog wel twee woedende algemene ledenvergaderingen trotseren, waarin de opposanten, onder leiding van de onvermoeibaar recalcitrante Dijkstra flink stennis maken en – volgens het recept dat ook in 1947 vlak voor de paleisrevolutie was beproefd – een commissie van onderzoek eisen. Scheerens, inmiddels gesteund door een grote meerderheid in de Ledenraad, weet deze laatste aanval deskundig, formeel en diplomatiek te bezweren, waarna er eindelijk ruimte ontstaat om bezig te gaan met waar de Bouwmaatschappij voor in het leven was geroepen: het bouwen van woningen. Dat lukt snel, na meer dan dertig jaar kan de Bouwmaatschappij de handen aan de ploeg slaan in Buitenveldert.

Uiteindelijk leidde dit hele proces, zoals bij alle conflicten in de geschiedenis van de Bouwmaatschappij, tot een statutenwijziging in 1964, waarin de algemene ledenvergadering als beslissend orgaan wordt afgeschaft. De democratische macht komt geheel in handen van de Ledenraad, met een strengere rol voor de Raad van Commissarissen. Echt nieuw in de statuten is de mogelijkheid om een 'bezoldigd bestuurder' aan te stellen. Daar is lang over gediscussieerd – 'krijgt deze bestuurder niet te veel macht?' Maar uiteindelijk gaat de algemene ledenvergadering hier in februari 1964 mee akkoord. Het is een belangrijke stap in het proces van professionalisering.

Heftige discussies en ingrijpende voorstellen leiden bij de Bouwmaatschappij vrijwel altijd tot statutenwijzigingen. De ingrijpendste zijn die van 1876, 1907, 1927, 1949 en 1964.

EEN DIKKE MIST VAN WANTROUWEN

Wie de keurig uitgetypte notulenboeken van de Ledenraad en het algemeen bestuur erop naleest en de honderden pagina's de revue laat passeren, ontkomt niet aan de vraag hoe het in godsnaam mogelijk is dat een organisatie met zo'n vijfduizend woningen, tachtig

personeelsleden en 20.000 leden in zo'n broeisel van wantrouwen, intriges en vuilspuiterij verstrikt kan raken. Waar is de Bouwmaatschappij gebleven die arbeiders van goede en betaalbare huisvesting wenst te voorzien? Waar is de productieve gemoedstoestand gebleven waarmee nieuwe bouwplannen werden gemaakt? Waar is de overtuiging gebleven dat men met zijn allen voor de goede zaak staat?

Het probleem is echter niet dat dit alles weg zou zijn, maar dat iedereen het oude verenigingsgevoel in stand probeert te houden in een werkelijkheid die daar niet meer voor geschikt is. Men doet alsof de vereniging nog bestierd en bestuurd kan worden zoals dat in 1925 gebeurde; misschien zelfs wel alsof Lucas van Buuren – zijn naam wordt nog regelmatig genoemd – nog steeds de scepter zwaait. De leden in de Ledenraad gaan er nog steeds vanuit dat zij over alles gaan. Elk wissewasje, elk ongenoegen is hun zaak. Het bestuur kan geen detail ongemoeid laten, kleine kwesties kunnen hoog oplopen. Aan het personeel wordt leiding gegeven alsof het klusjesmannen zijn die van hot naar her worden gestuurd; zoiets als 'planmatig onderhoud' is nog niet tot de vereniging doorgedrongen.

Dat werkte in 1909, in 1928 en in 1936. Maar na de oorlog begint het te kraken. Zelfs Lucas van Buuren was hier niet zonder kleerscheuren uit gekomen. Het uit de oorlog voortgekomen wantrouwen zorgt ervoor dat het zicht op de nieuwe werkelijkheid vertroebeld wordt, waardoor de organisatie blijft hangen in een niet functionerend bestuursmodel. Er is geen verenigingsspirit meer, er is geen collectieve herinnering aan de duisternis van het einde van de negentiende eeuw, toen in Amsterdam 20.000 gezinnen in bedompte, donkere en vochtige kelders leefden en waar de Bouwmaatschappij een uitweg voor wilde bieden. Er is steeds minder een gezamenlijk gevoel dat het verkrijgen van een woning deel uitmaakt van de emancipatie van arbeiders. De bouw trots van de Bouwmaatschappij is verdampt. Er worden nieuwbouwcomplexen verdeeld in de achterkamertjes van de gemeentepolitiek. De helft van de woningen wordt door de gemeente toegewezen, wat een regelrechte ondermijning is van het verenigingsleven. De organisatie is met vijfduizend woningen en 18.000 leden ook te groot om onder controle gehouden te worden door een klein groepje vrijwillige bestuurders die het moeten doen met presentiegeld en er doorgaans een andere baan naast hebben.

Dat alles vraagt om een andere bestuurlijke orde, een nieuwe manier van onderlinge omgang, een heldere hiërarchische lijn in de organisatie, adequate functieomschrijvingen, afspraken over klachtbehandeling, precieze afbakeningen van verantwoordelijkheden en een goede taakverdeling tussen professioneel personeel en gekozen bestuur, waarbij hoofd- en bijzaken van elkaar gescheiden worden. Dat alles ontbreekt. Er zijn mensen die daar in de loop der jaren op

wijzen, maar hun inbreng wordt keer op keer overstemd door commotie over een disfunctionerend personeelslid, een frauderende boekhouder, een dronken hoofdopzichter, een verzuurd Ledenraadslid of een *einzelgängerige* voorzitter die de verleiding van een extraatje niet kan weerstaan.

Dat alles overziend mag het een wonder heten dat de Bouwmaatschappij/Onze Woning in deze aanhoudende sfeer van verwijten en ruzie tot begin jaren zestig het woningbestand met 25 procent ziet groeien. Zij slaagt daarin omdat ze meegesleurd wordt – niet in de laatste plaats door handig manoeuvreren van voorzitter Jaap de Roos – in de woningproductiestroom die de rijksoverheid en gemeenten na de Tweede Wereldoorlog op gang brengen. Pas met de komst van Scheerens, en dan nog met horten en stoten, wint het besef terrein dat het anders moet, professioneler. Dat er een directeur moet komen, dat bestuurders die zo veel verantwoordelijkheid dragen ook bezoldigd moeten worden, dat er een organisatieschema vereist is met heldere verantwoordelijkheden, dat het werk planmatig aangepakt moet worden. Het is een slag die alle woningbouwverenigingen na de oorlog moesten maken, maar die bij de Bouwmaatschappij in een dikke mist van wantrouwen pas laat tot echte veranderingen leidt. En het is Wijnand Scheerens die het gordijn naar de nieuwe werkelijkheid met kracht opentrekt.

ZELFSTANDIG EN EIGENGEREID

De nieuwe voorzitter mocht dan met vallen en opstaan de stoot geven tot professionalisering van de Bouwmaatschappij, in één opzicht past hij heel precies in de oude, noem het gerust eigengereide traditie van de Bouwmaatschappij. Dat blijkt misschien wel het scherpst uit zijn bijdrage aan de commissie-De Roos. Deze commissie, vernoemd naar haar voorzitter vu-hoogleraar staathuishoudkunde De Roos, werd eind jaren vijftig door de regering geïnstalleerd om haar van advies te dienen over de vraag of woningcorporaties in de volkshuisvesting niet een veel grotere zelfstandige rol moesten gaan spelen, minder afhankelijk van rijksgeld en dus meer in staat op eigen benen risico te dragen.

Scheerens speelt als vertegenwoordiger van de NWR in deze commissie een opmerkelijke rol. Samen met de vertegenwoordiger van de katholieke woningcorporaties, de latere KVP-minister mr. Frans Andriessen, stelt hij voor dat de regering de terugbetalingsplicht van leningen aan corporaties afschaft, de openstaande schulden kwijtscheldt en de hierdoor vrijkomende middelen grotendeels in het bezit brengt van de corporaties, die hierdoor in staat zijn op eigen kracht kapitaal te vergaren en zelfstandig risico's kunnen aangaan.

Voor wie vertrouwd is met de geschiedenis van de volkshuisvesting, zal dit scenario bekend in de oren klinken. In essentie is het namelijk de kern van de bruteringsoperatie waarmee staatssecretaris

Heerma de 'gouden koorden' tussen overheid en woningcorporaties door heeft gesneden. Maar dat deed hij wel ruim dertig jaar later. Alleen al dat gegeven maakt duidelijk dat het voorstel van Scheerens en Andriessen, dat in een wat afgezwakte vorm werd overgenomen door de commissie, uiteindelijk op het ministerie en in het parlement niet op veel bijval kon rekenen. De politiek wilde de controle op de aanpak van wat nog steeds volksvijand nummer 1 werd genoemd niet kwijt. De aanbevelingen verdwenen in de beroemde Haagse bureaulade, om er meer dan een kwart eeuw later pas uit te komen.⁷

Maar het sterkte wel Scheerens' overtuiging dat een woningbouwvereniging op eigen kracht moest kunnen varen, niet afhankelijk moest zijn van de overheid, voor de eigen kansen moest kunnen gaan. Dat paste perfect in de lange traditie van de Bouwmaatschappij, die zo weinig mogelijk naar het pijpen van de overheid wilde dansen. Voor de onderdanigheid was dochter Onze Woning in het leven geroepen. De Bouwmaatschappij zelf wilde eigenlijk vooral – ter verbetering van de volkshuisvesting, dat spreekt – haar eigen gang kunnen gaan. Die eigengereidheid tekende ook het Amsterdamse optreden van Wijnand Scheerens als voorzitter van de Bouwmaatschappij. Hij stipelde zijn eigen koers uit, trok zich als het moest niets van collega-bouwverenigingen aan en slaagde er regelmatig in iets gedaan te krijgen wat andere corporaties niet lukte.

Het hoeft geen verbazing te wekken dat dit hem niet altijd even populair maakte bij collega-voorzitters. Met Jan de Jong, bezoldigd bestuurder bij de Algemene Woningbouwvereniging, inmiddels de grootste woningbouwvereniging van de hoofdstad, had hij bijvoorbeeld een moeizame verhouding. De Jong, wonend in een woning van de Bouwmaatschappij en na de paleisrevolutie van 1948 lid van het bestuur en van de Ledenraad, waar hij zich als beschermer van voorzitter De Roos had opgeworpen, was toonaangevend binnen de Amsterdamse Federatie en bewaker van het *esprit de corps*. Scheerens, die De Jong in 1955 nog een baantje had aangeboden bij de NWR dat deze tot zijn ergernis had geweigerd, trok zich daar niet altijd evenveel van aan. De wrevet tussen deze twee 'baasjes' liep daardoor regelmatig hoog op.

RITSELAAR

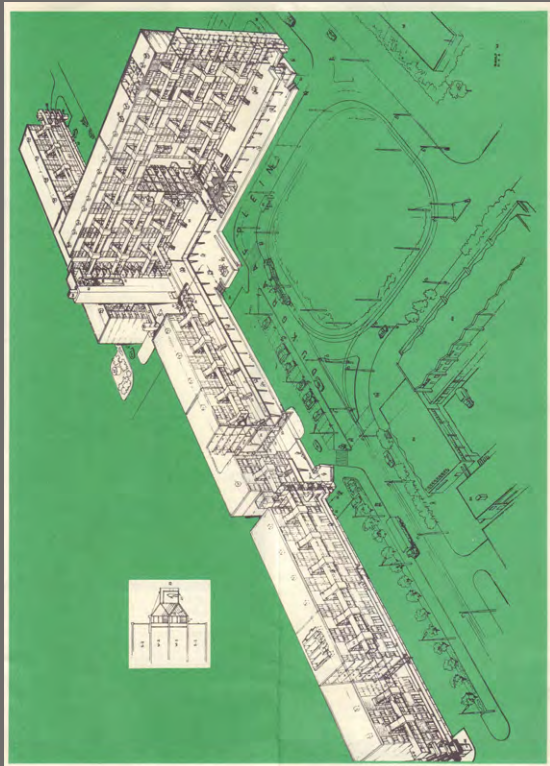
Scheerens kon ook ontsnappen aan het gareel van de hoofdstedelijke volkshuisvestingsmores omdat hij beschikte over een ongekend netwerk. Hij had de netwerksamenleving al helemaal doorgrond nog lang voordat deze officieel een halve eeuw later werd uitgevonden. Door zijn ontwikkelingswerk bij de NSHV had hij werkelijk overal zijn contacten, door zijn zesjarig lidmaatschap van de Amsterdamse gemeenteraad waren er maar weinig hoofdstedelijke notabelen die hij niet kende. Hij bleef daarnaast op landelijk niveau actief in de Nationale Woningraad en trad als aanjager van de bejaardenhuis-

vesting midden jaren zestig toe tot de Raad voor de Volkshuisvesting, een van de voorlopers van de latere vrom-raad. Daar zat hij dan bijvoorbeeld aan tafel met de Amsterdamse wethouder Lammers, die de gemeenten in deze adviesraad vertegenwoordigde en ja... als je dan toch met elkaar om tafel zat kon je moeilijk de kans laten lopen om even wat te regelen. Voor elke klus kende hij wel iemand of een bedrijf, voor elke functie wist hij kandidaten te suggereren. In dit netwerk van wederkerigheidsverwachtingen kreeg hij in Amsterdam regelmatig meer voor elkaar dan op grond van de formele afstreeplijsten in de lijn der verwachting lag. Hij had in de hoofdstad al snel de reputatie van slimme ritselaar, tot verrassing van velen slaagde de Bouwmaatschappij of Onze Woning er meermalen op een verrassende wijze in om nieuwbouw tot stand te brengen.

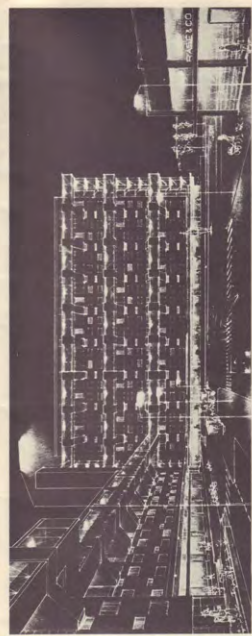
Zo kreeg hij de Bouwmaatschappij in ieder geval weer aan het bouwen. In de strak geleide en gefinancierde naoorlogse woningbouw had deze decennialang het nakijken gehad, als niet-toegelaten instelling kwam ze niet in aanmerking om aan te haken bij de grote financieringsstromen die voor de wederopbouw uit Den Haag kwamen. Alles ging in de jaren vijftig naar de stichting Onze Woning, die overigens keurig deed wat van haar verlangd werd: complexen bouwen en beheren.

In 1965, na welgeteld 27 jaar bouwstilte, kon de Bouwmaatschappij eindelijk weer ruim tweehonderd woningen opleveren. Het betrof een bijzonder complex woningen in Buitenveldert (aan Ennemaborg en Asingaborg). Scheerens had zich vanaf zijn toetreding in het bestuur voor deze locatie veel moeite getroost. De locatie was namelijk niet primair bedoeld voor sociale woningbouw, maar voor de duurdere vrijesectorwoningen. Scheerens zag de markt veranderen en de groep groeien die zich meer luxe kon permitteren. Hij meende dat je als dienende volkshuisvester voor de markt moest bouwen, dus ook voor het duurdere segment. Ook voor mensen die meer verdienen dan Jan Modaal moest de stad immers ruimte bieden. Dus liet hij de Bouwmaatschappij in Buitenveldert woningen bouwen met centrale verwarming in het hele huis, terwijl de andere woningbouwverenigingen alleen toestemming kregen voor het plaatsen van radiatoren in de woonkamer. Die toestemming hoefde de Bouwmaatschappij niet te vragen. Zij financierde – nog steeds met de ouderwetse gemeentegarantie – de bouw grotendeels uit eigen middelen en kon de investeringen ook doorberekenen in de huurprijs.

Niet snel na zijn aantreden wist Scheerens vriend en vijand te verrassen door een opmerkelijke aankoop van 3,5 hectare grond in Osdorp. De grond was eind 1962 voor een symbolisch bedrag van de gemeente gekocht door nv Aesthetica, waarbij deze nv een in 1928 door haar verworven terrein van 10 hectare aan de gemeente overdroeg. Deze ruil was na veel gedoe ontstaan, omdat de ge-

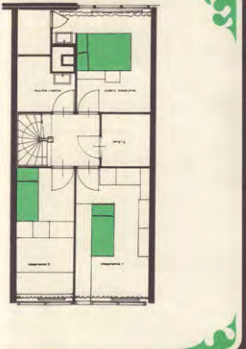

247 WONINGEN GEBOUWD DOOR DE
VERENIGING BOUWMIJLKEE EIGEN WONINGEN
AAN HET DIJKRAAPPLEIN IN AMSTERDAM OSDOORP

Deze tekening geeft u een indruk van uw nieuwe woonwijk bij avond. Onder de woningen, aan een verhoogd trottoir een rij winkels, dan een woonlaag met gewone flats voor de winkeliers en... ergens daarboven uw maisonnette?

REVOLUTIONAIR is niet een woord dat we zomaar gebruiken. Er zijn namelijk een aantal aspecten aan deze flats die wezenlijk nieuw zijn. In de eerste plaats is het maisonnette principe ongebruikelijk in Amsterdam: wonen en slapen op twee verdiepingen was tot dusver te kostbaar. Uiterst bijzonder is ook de buitenkant van deze flats, maar daarover straks meer. Op deze pagina ziet u hoe wij de maisonnettes in principe afleveren. Links de woonverdieping met een grote woonkamer (32m²), een opvallend grote keuken, een w.c. en een beschermt balkon. Op de slaaperdieping een echt ruime slaapkamer met een werkelijk gigantische kast, twee kleinere slaapkamers met ieder twee losse kasten en een grote doucheruimte met een tweede w.c.

INSCHRIJFFORMULIER

diplomanummer _____
 naam _____
 adres _____
 telefoonnummer _____
 geboortedatum _____
 geboortedatum echtgenote _____
 huwelijksdatum _____
 beroep _____
 naam en adres werkgever _____

bruto inkomen per maand _____
 bewoont u een zelfstandige woning in Amsterdam _____
 hoe groot is uw huidige woning _____

hoe groot is uw gezin _____
 belt u inwonenden die niet tot uw gezin behoren _____
 om welke reden wenst u van woning te veranderen _____

amsterdam _____
 handtekening _____

Dit formulier nauwkeurig invullen, afsnijpen en opzenden vóór 30 juni naar Vereniging Bouwmijs, t.a.v. Eigen Woningen, Meibergdreef 55, Amsterdam.

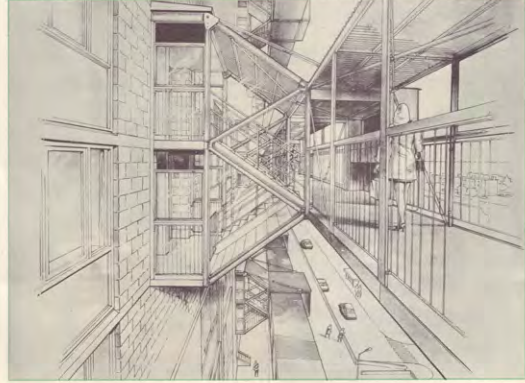
**KIJKWONING
STICHTING WONEN**
 van vrijdag 6 juni 11m tot donderdag 3 juli 1969
 Dijkgraafplein 51 - Amsterdam - Osdorp

de openingstijden zijn:
 maandag 11m vrijdag 's middags van 2 tot 5 uur
 zaterdag en zondag 's avonds van 7.30 tot 9.30 uur
 's middags van 2 tot 6 uur

U kunt in de woning uw woonvragen stellen aan de voorlichtster van de Stichting Wonen die steeds aanwezig is.

De buitenzijde van deze flatgebouwen wordt getypeerd door de hangbruggen die opgehangen zijn aan de gevels. Deze ongebruikelijke constructie is toegepast omdat twee lagen maisonnettes bediend worden door één brug. De tweede belangrijke reden voor deze constructie is dat een galerij die buiten het gebouw ligt, belangrijk minder geluidshinder geeft. Misschien vindt u het leuk te weten dat dit nog nooit eerder in Nederland is vertoond en dat het idee van de architect is bekoord!

HUIZEN IN OSDORP

Grond brengt Aesthetica 3.5 miljoen op Voor symbolisch bedrag van gemeente gekocht

(Van een onzer verslaggevers)

AMSTERDAM, zaterdag. — De Bouwmaatschappij tot verkrijging van eigen woningen zal op een terrein van 3,5 hectare in tuinstad Osdorp gaan bouwen, dat zij in eigendom heeft gekregen voor de prijs van honderd gulden de vierkante meter. Het gaat hier in totaal om een koopsom van drie-en-en-half miljoen gulden. Bovendien zal de Bouwmaatschappij — een der oudste woningbouwverenigingen van Amsterdam — nog de kosten (f 1,9 miljoen) moeten betalen van het ophogen van het terrein, een werk, dat de gemeente inmiddels heeft uitgevoerd.

Het gaat hier om een transactie, die een half jaar geleden reeds aanleiding gaf tot geruchten, dat hier sprake zou zijn van een speculatie in grond, die de oorspronkelijke eigenaar bepaald geen windieieren zou leggen.

In 1928, toen er nog geen sprake van was, dat Amsterdam zich zou uitbreiden tot in de nabijheid van het dorpje Osdorp, kocht een vennootschap, de NV Aesthetica, een stuk grond in dit gebied. Toen vele jaren later bleek, dat de gemeente deze grond nodig had voor de stadsuitbreiding, was de NV wel bereid haar eigendom af te staan, doch in ruil voor een ander terrein. De ruilovereenkomst werd in december door de gemeenteraad goedgekeurd, waarbij de NV Aesthetica de nieuwe grond verkreeg tegen een symbolische prijs.

Al direct werd verondersteld, dat de N.V. zou trachten de grond te verkopen, maar dan tegen de reële waarde. Dit is nu geschied. De prijs van honderd gulden per vierkante meter is weliswaar hoog, maar steekt niet ongunstig af tegen de gekapitaliseerde erpachtingsaanon, die normaliter voor een soortgelijk bouwterrein zou moeten worden betaald.

Het Parool, 1 juni 1963.

meente het terrein nodig had voor de aanleg van een industriegebied en een park. De eigenaar van de NV, vastgoedhandelaar en multimiljonair H. van der Schaar, ontliet een onteigeningsprocedure door toe te zeggen dat hij op het Osdorpse terrein zelf woningen zou bouwen. Bovendien verwierf de gemeente meer grond dan dat ze afstond — een deal waar de gehele gemeenteraad mee instemde. Maar snel nadat het besluit gevallen was, bleek dat Van der Schaar al eerder een afspraak met de Bouwmaatschappij, c.q. Scheerens, had gemaakt om de grond (uiteeraard met een stevige winst) door te verkopen. Daarmee verwierf de Bouwmaatschappij zich in de hoofdstad, waarin de gemeente via erfpachtuitgifte de lakens uitdeelde, een unieke positie om te kunnen bouwen. Maar die deal viel niet bij iedereen in goede aarde. De communistische krant *De Waarheid* sprak van een ongehoorde speculatie waarvoor toekomstige bewoners moesten bloeden.⁸

Het gevolg was wel dat de gemeente niet erg meewerkte om de Bouwmaatschappij ook daadwerkelijk in Osdorp te laten bouwen. Ze stelde extra eisen, reageerde niet op brieven, traineerde zelfs zo dat er in *Het Parool* schande over werd gesproken.⁹ Maar toen in 1967 dan eindelijk de eerste spade in de grond kon, gebeurde dat op basis van gedurfde tekeningen voor een bijzonder complex woningen aan het Dijkgraafplein. Met dure vrijesectorwoningen en winkels steunde het ontwerp op Scheerens' overtuiging dat een solide corporatie voor meer dan alleen arbeiders moest bouwen. Een vitale stad diende immers ook woonruimte te bieden aan mensen met een middeninkomen — een mening die tegenwoordig breed gedeeld wordt, maar in de jaren zestig nog niet bepaald *bon ton* te noemen was. Daarvoor werd de modernistisch-functionalistische architect J.P. (Jan Piet) Kloos aangetrokken, die een gedurfde flat van 247 woningen met galerij-maisonnettes tekende, een modern constructivistisch kunstwerk, omsloten door buitenpandse hangbruggen en liften. Het ontwerp was nog nooit eerder in Nederland vertoond en het idee van Kloos werd bekroond met verschillende architectuurprijzen. De vakpers was enthousiast over de gedurfde keuze, Scheerens uiterst tevreden — de Bouwmaatschappij was helemaal terug van weggeweest.

EEN LAATSTE STUIPTREKKING EN NIEUWE TURBULENTIE

Nog een keer steekt binnen de vereniging oppositie de kop op. Het gemor onder een groep leden die door Scheerens in zijn professionaliserings- en reorganisatiedrift buitenspel is gezet, is nooit helemaal gaan liggen. Als de Bouwmaatschappij zich opmaakt voor de viering van haar honderdjarig bestaan in 1968, roeren zij nog een keer de trom. Scheerens wordt — geheel in de geest van de opstandige tijd die in de maak is — regentesk gedrag verweten, het miskennen van de inbreng van kritische leden en het eenzijdig luisteren naar hen die hem goedgezind zijn. Helemaal onzinnig is de kritiek niet, want

wat hem verweten wordt raakt eigenlijk precies aan zijn verdienste. Als netwerker legt hij voortdurend verbindingen met hem bekenden – met wat kwade wil kun je dat zeker vriendjespolitiek noemen.

Sterker: van *governance codes* had men in deze dagen nog nooit gehoord. De bestuurder van de ene organisatie functioneerde zonder veel problemen als commissaris bij de andere, en vice versa. Scheerens was de spin in een web van wat we nu zeker als een *old boys*-netwerk zouden aanduiden. Dat was nu juist zijn kracht. Hij kreeg daardoor wel het nodige voor elkaar, en binnenshuis waren de gelederen inmiddels gesloten. Scheerens werd door zijn personeel op handen gedragen. De verziekte verhoudingen waren genormaliseerd. Het personeel had zijn vakantiehuisje in Egmond aan Zee inmiddels, met steun van het bestuur, ingewisseld voor een veel chiquere vakantiebungalow in het Gelderse Beekbergen, waar de medewerkers goedkoop gebruik van konden maken. Zijn positie was acht jaar na zijn komst onaantastbaar en de oppositie onder de nog steeds narrige leden slaagde er niet in om hem ook maar enigszins te doen wankelen. Integendeel zelfs, het gedoe versterkte zijn machtspositie. Het was de laatste stuip trekking van een twintig jaar durende bestuurlijke verenigingsturbulentie.

21

Maar er was nieuwe turbulentie op komst. Amsterdam kende een roerige periode, de provo's hadden de eerste bressen geslagen in het regentendom. Burgemeester Gijs van Hall, een goede bekende van Wijnand Scheerens want hij had hem bij de start van de NCHV in 1950 een renteloos krediet van 10.000 gulden verstrekt, had in deze omstandigheden in 1967 al het veld moeten ruimen. Op de universiteiten zinderde de roep om democratisering. De eerste krakers meldden zich aan het huizenfront. Nieuwe regenten tooiden zich in baard en spijkerbroek. De autoriteiten stonden moeilijke tijden te wachten.

Die nieuwe tijdgeest lijkt vooralsnog aan de Bouwmaatschappij voorbij te gaan. De geur en kleur van de omgangsvormen uit de jaren vijftig wijken niet voor de vrolijke *flower power* van de hippe generatie. De spijkerbroeken en lange haren hebben nog geen intrede gedaan in de gelederen van de Bouwmaatschappij. Een overtuigend bewijs daarvoor wordt onbedoeld geleverd door de fotograaf Egbert van Zon, die in 1968 wordt ingehuurd om de festiviteiten ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan vast te leggen. Het resultaat is in het archief terug te vinden in een bedompt ruikende archiefdoos met drie cahiers waarvan het plastic allang is vergaan. De foto's uit het eerste cahier laten de opening van het verbouwde kantoor zien. Er speelt een heuse fanfare en voorzitter Scheerens krijgt de sleutel van het nieuwe kantoor aan de Mesdagstraat 53 overhandigd door zijn vijftienjarige jongste dochter Marianne, waarna de donker ge-

FOTOS EGBERT VAN ZON / ARCHIEF DE KEY

klede genodigden zich naar binnen reppen voor het aanhoren van toespraken en het overhandigen van cadeaus.

Het tweede cahier getuigt van een receptie voor externe relaties van de Bouwmaatschappij in het Amstelhotel, ook toen al een van de duurdere plekken van de stad. De bestuursleden staan hier in keurig jacket de felicitaties in ontvangst te nemen. Tout notabel Amsterdam is uitgerukt om hun deze te overhandigen.

Het derde cahier gunt de kijker een blik in een groots diner voor het personeel in hotel Krasnapolsky aan de Dam. Wat we zien zijn

In 1968 bestaat de Bouwmaatschappij honderd jaar. Dat jubileum wordt groots gevierd met ondermeer een receptie in het Amstelhotel en een feest in Krasnapolski.

Fotograaf Egbert van Zon legt de festiviteiten vast in een prachtig tijdsbeeld. De arbeiders van 1868 hebben zich verheven tot de stand der notabelen.

mannen in streepjespak, haren strak over het hoofd gekamd, geen man zonder stropdas, alle mannen vergezeld door hun vrouwen, die voor de gelegenheid zich een keurig permanentje hebben aangemeten. Lange wilde haren, zowel bij mannen als vrouwen, zijn nog niet tot deze kringen doorgedrongen. Popmuziek lijkt aan deze oren niet besteed. Het diner wordt gevolgd door een dansavond waar de wals en foxtrot de toon zetten.

Het is aan het einde van 1968 een fascinerend tijdsbeeld. In hotel Krasnapolsky komen de mensen bijeen die oorlog en wederopbouw persoonlijk overwonnen hebben, buiten hangen jonge Damslapers, kinderen van de welvaart, de nieuwe tijd tegemoet. De jongeren die in de jaren daarvoor wekelijks de nachtelijke happenings van Robert Jasper Grootveld op het Spui bezochten of zich enthousiast betoonden over Provo dan wel liefhebber waren van underground-muziek en hippe festivals, zouden voor het omschrijven van het feestende gezelschap in het hotel maar één woord nodig hebben: kleinburgerlijk.

VERHEVEN TOT DE STAND DER NOTABELEN

Maar de reportage van Egbert van Zon toont ook wat anders. Het toont ook aan wat een eeuw arbeiderszelforganisatie heeft gebracht. Jarenlange inspanningen van vrijwillige bestuurders hebben een stevige organisatie neergezet, een vereniging die duizenden woningen beheert. De vereniging heeft samen met andere bouwverenigingen arbeidersgezinnen van de sloppen verlost en fatsoenlijke huisvesting geboden. De overlevering van de voorvaderen van heel veel leden getuigt nog van de duisternis, de bedompthed van de negentiende eeuw. De geschiedenis, hun geschiedenis heeft de Bouwmaatschappij tot de notabele stand verheven, een gerespecteerde speler tussen de beslissers van de stad. Zo voelt het, en zo gedragen ze zich ook. Ze horen erbij.

De geschiedenis heeft de dubbeltjesdromers gevoerd naar een diner in Krasnapolsky, het heeft mensen zelfvertrouwen gegeven. Ze hebben er trots aan ontleend en velen verdienen er inmiddels een boterham mee. De Bouwmaatschappij biedt als zij haar eeuwfeest viert aan meer dan 125 mensen werkzekerheid, compleet met een pensioen. De woningnood lijkt redelijk opgelost, elk arbeidersgezin heeft de beschikking over een huisje, van inwoning is nauwelijks nog sprake. Anders gezegd: de buit is binnen, we hebben wat te vieren.

Dat spreekt óók uit de foto's.

Je zou het die mannen en hun vrouwen gunnen dat de tijd wat langer stil zou staan, dat ze er net zo lang van kunnen genieten als ze ervoor gestreden hebben. Helaas werkt het zo niet. De geschiedenis kent geen pauzeknop. De moderne tijd heeft altijd haast. Alleen blijkt daar nog even niets van in november 1968 als fotograaf Egbert van Zon de Bouwmaatschappij in feesttenue op de gevoelige plaat vastlegt.

Noten hoofdstuk 5

1 Wouter Beekers, *Het bewoonbare land. Geschiedenis van de volkshuisvestingsbeweging in Nederland*. Amsterdam: Boom, 1993, p. 191.

2 Het gaat om de directeur van uitgeverij Contact Chris Blom, E.J. Rondeel, oud-uitgever van Wolters in Groningen, Jan Bommer, na de oorlog kort wethouder Volkshuisvesting in Amsterdam, A. Brand, directeur GG&GD in Amsterdam, Gijs van Hall, toentertijd directeur van Labouchere & Co. en Jaap van Praag, voorzitter van het Humanistisch Verbond.

3 *Het Vrije Volk*, 13 mei 1954.

4 Reconstructie van levensloop en carrière van Wijnand Scheerens is gebaseerd op informatie van zijn zoon Wijnand Scheerens jr. en op het archief van de NWR, dat te raadplegen is bij het Internationaal Instituut Sociale Geschiedenis (IISG). De weergave van de wijze waarop hij benaderd werd om zich kandidaat te stellen voor de Ledenraad en daarmee voor het bestuur van de Bouwmaatschappij is gebaseerd op de beschrijving in het gedenboek uit 1993 van de hand van Vincent Westzaan, *125 jaar Onze Woning. 1868-1993*, p. 16-17 aangevuld met mondelinge informatie van Wijnand Scheerens jr., d.d. 7 november 2017.

5 De kwestie escaleert als de oud-rechterhand van Jaap de Roos, Hays Dijkstra, hoofdrolspeler van de paleis-revolutie van 1948 en jarenlang als chef de bureau verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding, eerst ontslag neemt (om als secretaris bij de Awv te gaan werken) en daarna zich in de Ledenraad om tamelijk rancuneuze redenen wil laten kiezen en tot het bestuur wil toetreden. Hij is een spin in het web van de vele intriges die eind jaren vijftig het apparaat van de Bouwmaatschappij lam hebben gelegd. Zijn kandidatuur is voor een aantal bestuurders, onder wie voorzitter Schulp, onacceptabel. Om een clash met de Ledenraad te voorkomen, waar tegenkrachten zich tegen Schulp aan het verzamelen zijn, besluit Scheerens toe te geven aan de druk om voorzitter te worden en haalt hij Schulp, tot diens opluchting, over om opnieuw penningmeester te worden.

6 De kwestie wordt op de spits gedreven doordat Hammer, Bergen en

Van der Kogel, alsmede de secretaris Vos, het ontslag van hoofdpopzichter De Vos niet te verteren vinden. Na een spetterende ruzie met chef de bureau Dijkstra heeft De Vos in de zomer van 1960 de kont tegen de krib gegooid en geweigerd normaal zijn werk te doen. Waarna het bestuur ondanks vele besprekingen weinig anders kon doen dan ontslag voor hem aanvragen. De Vos heeft binnen de vereniging een aantal getrouwen die menen dat niet hij moet wijken, maar dat het falende bestuur moet opstappen. Dat laten ze bij herhaling, met brieven, roddels en opmerkingen in de Ledenraad weten. Als De Vos zijn ontslag aanvecht bij de kantonrechter, voorzien deze leden zijn advocaat van interne verenigingsstukken die zijn zaak sterker zouden kunnen maken. Voor Scheerens c.s. is dat een brug te ver. Kritiek binnen de vereniging is één ding, maar de vereniging daarbuiten benadelen, dat kan echt niet. Scheerens wil een vuist maken en aarzelt nu niet langer. Hij vraagt de Ledenraad in te stemmen met het roeyement van deze heren. Met 35 tegen 10 en vijf blanco gaat de Ledenraad daarmee akkoord.

7 Zie voor de werkzaamheden van de commissie-De Roos: J. van der Schaar e.a. (red.), *Volkshuisvesting in goud. Verandering en continuïteit in beleid en organisatie van het directoraat-generaal van de volkshuisvesting, ministerie VROM*, 1996, pp. 125-155. Zie: <https://www.canonsociaalwerk.eu/1995-verzelfstandiging-wocorpo/vhv-de-roos-zelfst1.pdf>

8 *De Waarheid*, 4 februari 1963; de Volkskrant, 8 februari 1963.

9 *Het Parool*, 5 augustus 1965.